

Passend Onderwijs: uitdagingen voor zorgprofessionals

Drs. Luc F. Greven en drs. Alfons Timmerhuis

Passend Onderwijs

Het ministerie van OCW heeft recentelijk het beleid rond Passend Onderwijs nader ingevuld. Ingezet wordt op passend onderwijs voor elk kind. Daarvoor moet gewerkt worden aan het opbouwen van één loket voor onderwijszorg, aan afgestemde indicatiestelling (ook met jeugdzorg) en aan het ontwikkelen van een (flexibel) onderwijscontinuüm in een regio. Regionale Netwerken Passend Onderwijs, gevormd uit de samenwerkingsverbanden PO en VO en de Regionale Expertisecentra (cluster 3 en 4), gaan hierbij een belangrijke rol spelen. Passend Onderwijs zet verder alle scholen nog eens aan tot het heroverwegen van het onderwijs en de zorg voor leerlingen met speciale onderwijsbehoeften, vanuit het veel gehanteerde motto “Wat regulier kan, moet regulier, als het speciaal moet, kan het speciaal.” Het gaat hier om leerlingen die nu nog veelal naar vormen van (Voortgezet)Speciaal Onderwijs (V)SO) of Speciaal Basisonderwijs (SBO) gaan, maar ook om leerlingen die nu met een rugzak in de reguliere school opgevangen worden, i.c. om leerlingen met een speciale onderwijsbehoefte (een term waaraan we de voorkeur geven boven ‘leerlingen met een beperking’). Het gaat in totaal om zo’n 6% geïndiceerde leerlingen (5% op (V)SO en SBO en 1% rugzakkers in de reguliere school).

Passend Onderwijs Profielen

Passend Onderwijs brengt diverse strategische vragen met zich mee op het niveau van de scholen, schoolbesturen en samenwerkingsverbanden. Een van de eerste vragen die om een antwoord vragen is die naar de allocatie van leerlingen met speciale onderwijsbehoeften. Veel scholen lijken de uitdaging op te pakken meer leerlingen met speciale onderwijsbehoeften in de reguliere school op te vangen. Wij maken in dit verband wel onderscheid in netwerkscholen, smalle zorgscholen, brede zorgscholen en inclusieve scholen. Deze rij van “Passend Onderwijs Profielen” geeft in opklimmende mate weer hoeveel leerlingen met speciale onderwijsbehoeften in de reguliere school opgevangen worden:

- de netwerkschool. Deze school heeft de lijnen met (V)SO en SBO en de overige externe zorgstructuur goed op orde en zorg voor leerlingen vooral aan deze organisaties “uitbesteed”. Het is de situatie zoals die zich, tot voor kort (tot het beschikbaar komen van de rugzak), op veel reguliere scholen voordeed. De opvang van geïndiceerde leerlingen met speciale onderwijsbehoeften ligt op deze school tussen de 0 en 1% van de totaalpopulatie. Binnen de te verwachten wettelijke kaders van Passend Onderwijs zal dit waarschijnlijk een getolereerd profiel blijven. Of het ook de toets van de Wet Gelijke Behandeling op grond van Handicap of Chronische Ziekte, die per schooljaar 2009-2010 ook van toepassing is in het PO en VO, kan doorstaan moet afgewacht worden.
- de smalle zorgschool. Deze school is in staat leerlingen met (zeer) speciale onderwijsbehoeften van een specifieke categorie (denk aan leerlingen met ernstige spraak-/ taalproblemen (ESM) en/of autistische leerlingen) en/of de minder ernstige gevallen van meerdere categorieën adequaat onderwijs te bieden. 1 tot 2 % van populatie van de school heeft een indicatie. Dit Passend Onderwijs Profiel is actueel op meerdere scholen. Het aantal geïndiceerde leerlingen beweegt zich richting 6%. Daarvan gaat al rond 1/6 met een rugzak naar de reguliere school,

overeenkomend met 1% van de populatie van reguliere scholen (dit is een Nederlands gemiddelde, in de praktijk loopt het aantal leerlingen met een rugzak per school sterk uiteen).

- de brede zorgschool. Deze school is in staat leerlingen met (zeer) speciale onderwijsbehoeften van meerdere specifieke categorieën (denk aan slechtzienden én esm én bijv. autisten) en/of grote delen van alle categorieën adequaat onderwijs te bieden. De school vangt 35 tot 70% van de geïndiceerde leerlingen op, dit is 2 tot 4 % van de schoolpopulatie.
- de inclusieve school. Deze school stelt zich open voor (nagenoeg) alle leerlingen met (zeer) specifieke onderwijsbehoeften, die nu nog veelal naar het (V)SO en SBO gaan, en is in staat ze adequaat onderwijs te bieden. De school realiseert adequate opvang voor 70 tot 100% van de geïndiceerde leerlingen, ofwel 4 tot 6% van de schoolpopulatie (uitgaand van een gemiddelde spreiding van speciale onderwijsbehoeften over het land. In de praktijk hebben inclusieve scholen vaak een zekere “aanzuigende werking” en verruimd verzorgingsgebied en zal het aantal leerlingen met een indicatie boven de 6% uitkomen).

Bij profielen aansluitende zorgstructuur

Bij elk Passend Onderwijs Profiel past een eigensoortige interne en externe zorgstructuur. Bij de netwerkschool en de smalle zorgschool passen omvangrijke voorzieningen voor (V)Speciaal Onderwijs en SBO. Bij de brede zorgschool en profiel 4 zijn die voorzieningen aanmerkelijk afgeslankt. De expertise uit die instituten is mobiel gemaakt en via ambulante begeleiding of toevoeging van (voormalige) (V)SO- en SBO-leerkrachten aan de reguliere scholen beschikbaar voor (leerlingen met speciale onderwijsvragen in) het reguliere onderwijs. De kennis wordt hier naar het kind gebracht, in plaats van de leerling naar de specialisten. De expertise van de (V)SO- en SBO-scholen wordt in de profielen 3 en 4, met die van andere instellingen, eventueel gebundeld in een Expertisecentrum Passend Onderwijs of een Onderwijszorgcentrum. De zorgmiddelen worden (macro gezien) in de eerste 2 profielen vooral besteed in het (V)SO en SBO, in de laatste 2 profielen meer en meer in de reguliere school en de ondersteunende zorgstructuur. Bij deze laatste profielen zal daarbij het accent meer liggen op de interne zorgstructuur dan op de externe.

Uitdagingen voor de zorgprofessionals

Het is onze ervaring dat relatief veel scholen streven naar de brede zorgschool. Dit brengt een aantal strategische vervolgvragen (op het vlak van organisatie, verdeling van middelen, samenwerking etc.) met zich mee op het niveau van het regionaal netwerk die we hier even laten rusten. Wij concentreren ons op de vraag wat de ontwikkeling van brede zorgscholen i.c. de opvang van meer leerlingen met speciale onderwijsbehoeften op de reguliere school voor de zorgprofessionals (waaronder we leraar, intern begeleider, ambulante begeleider, zorgcoördinator etc. rekenen) zou kunnen betekenen. We formuleren een aantal uitdagingen voor 2012 ten aanzien van Passend Onderwijs voor de werkvloer:

1. In 2012 staat het kapitaal in het veld.

Het is nog maar vijftien jaar geleden dat remedial teachers in beeld kwamen, intern begeleiders met een lampje gezocht moesten worden en nog niet zo lang geleden moesten zorgadviesteams, zorgcoördinatoren, ambulante begeleiders en preventief ambulante begeleiders nog uitgevonden worden. De zorgstructuur is de afgelopen jaren versterkt, maar heeft (nog) niet bijgedragen aan het terugdringen van de uitval uit het regulier onderwijs. De groei van de ambulante begeleiding heeft een tempo

aangenomen dat vele REC's voor kwantitatieve en kwalitatieve problemen plaatst. Steeds meer goede leraren worden uit het onderwijs getrokken om de vacatures in de zorgstructuur te vullen. De zorgstructuur neigt uit te groeien tot een zorgkordon rond de leraar. Dat zouden we moeten ombuigen. In 2012 is werk gemaakt van 'meer handen in de klas', het kapitaal staat op het veld (in de klas). Dat zouden we tot uitdaging voor de ontwikkeling van Passend Onderwijs willen maken. Zo mogelijk zijn er minder mensen rond de klas werkzaam. Specialististen werken met kinderen, in plaats van er vooral over te praten. De beste mensen zijn werkzaam op de moeilijkste plekken. De middelen voor 'onderwijszorg' zijn geconcentreerd in en rond de reguliere school, 'speciaal onderwijs' is een functie in elke reguliere klas geworden.

2. In 2012 is de (specialistische) kennis mobiel en flexibel inzetbaar gemaakt. De specialistische kennis zit nu veelal vast in gespecialiseerde instellingen (scholen voor SO etc.). Met ambulante begeleiding is een begin gemaakt om dit beschikbaar te krijgen voor de reguliere school. De uitvoeringspraktijk verdient echter (veelal) nog een kwaliteitsslag. Een goede aanvulling voor 2012 zou zijn het (eenvoudiger) mogelijk te maken dat leerlingen op weekbasis 3 (of 2 of 4) dagen op de reguliere school en 2 (of 3 of 1) dagen op de speciale school onderwijs zouden volgen. Zo kan er van specifieke deskundigheid en voorzieningen van de speciale school gebruik gemaakt worden en is inbedding van de leerling mogelijk in de sociale (school)structuur in de eigen woonomgeving. Dit ten voorbeeld, er is meer mogelijk indien het leidende principe voor 2012 wordt: 'kennis volgt kind'.
3. In 2012 wordt in school meer gedacht in gedragsvarianten dan in gedragsproblemen. In het onderwijs is de neiging ingeslopen "bijzondere" kinderen als gedragsproblematisch te kwalificeren. Mogelijk dat het vigerende indicatiesysteem, dat uitdaagt tot (over)accentuering van gedragsproblemen, daarbij de laatste jaren een versterkende rol heeft gespeeld. Scholen worden gestimuleerd een zwartboek over leerlingen te presenteren teneinde de indicatiecriteria (voor een rugzak) te halen. Aandacht in dossiers voor de vooruitgang van leerlingen wordt bij herindicaties "gestraft" met het vervallen van de rugzak. In 2012 wordt niet meer gewerkt met zwartboeken over leerlingen, ook niet bij leerlingbesprekingen etc. in de school. De leraren worden uitgedaagd bijzonder gedrag als een variant te zien, met beperkingen en mogelijkheden. De school werkt daartoe bijvoorbeeld met tweekolommen dossiers, verslagen en protocollen waarin de beschrijving van kinderen steeds een overzicht van beperkingen en kansen omvat: wat gaat (nog) niet goed, wat gaat goed. In het laatste liggen namelijk de aanknopingspunten voor verbetering en ontwikkeling van het kind.
4. In 2012 worden ouders gezien als pedagogisch partner. Er vigeren in de scholen ruwweg 2 benaderingen als het gaat om het definiëren van de relatie van de school met de ouders: sommige scholen zien de ouders (voornamelijk) als klant, andere scholen zien de ouders als pedagogisch partner. Het klantperspectief lijkt wat overheersend. Voor Passend Onderwijs lijkt het vruchtbaarder ouders op te vatten als partners in een gezamenlijk project gericht op het optimaliseren van de ontwikkeling van het kind met speciale onderwijsbehoeften. School en ouders zijn hierbij immers volstrekt op elkaar aangewezen. We geven het als uitdaging voor 2012 mee om pedagogisch partnerschap te realiseren.
5. In 2012 is de horizontale zorglijn in de school versterkt. De zorgstructuur is nu vooral verticaal/hiërarchisch georganiseerd. Als een leraar een probleem met een leerling in de klas ervaart, wordt het als snel "hogerop" gezocht. Eerst overleg met de intern begeleider. Als daar de oplossing niet gevonden wordt volgt overleg in een bredere leerlingbespreking (in teamverband), vervolgens met het zorgadviesteam (met specialisten (deels) van buiten de school) etc.. In het proces

wordt de handelingsverlegenheid van de leraar in toenemende mate uitgelicht en vertrouwen in zijn/haar persoonlijke professionaliteit doorgaans niet gestimuleerd. Het denken over passende zorg en ontwikkelen van oplossingen komt in het proces steeds verder van de leraar af te staan. Dat zou in 2012 deels gekanteld moeten zijn. Dan zoekt de leraar eerst een collega om over problemen in de klas te spreken. Liever nog hebben die reguliere gesprekken een preventief karakter. De school heeft dat in haar organisatie verankerd. De school werkt met twinmates of maatjes die over hun werk overleggen en/of heeft vorm gegeven aan diverse vormen van collectief onderwijzen. De leraar staat er in zijn dagelijkse werk niet meer alleen voor.

6. In 2012 wordt meer ingezet op preventie en vroege interventies.

Onderwijszorgmiddelen komen nu in Nederland vooral beschikbaar nadat is vastgesteld dat een kind in het onderwijs is vastgelopen: het kan dan via de PCL naar het SBO, of er komen middelen beschikbaar voor plaatsing in het (V)SO of begeleiding vanuit de rugzak. De schade aan kinderen is dan al gedaan, en is vaak aanmerkelijk. Dit wordt nog eens versterkt door de termijnen die gemoeid zijn met indicatie en plaatsing op (V)SO of SBO of organisatie van de ambulante begeleiding. We hebben voor de toekenning van zorgmiddelen in het onderwijs een systeem met perverse trekjes verzonnen. Dat zou in 2012 aanmerkelijk verbeterd moeten zijn: een herverdeling van de zorgmiddelen binnen het regionaal netwerk op een wijze die snelle interventies mogelijk maakt alsmede preventie van de ontwikkeling van gedrags- en/of leerproblemen, naast lichtere en snellere indicatieprocedures en de inzet van meer zorgmiddelen dicht bij de school.

*Drs. Luc F. Greven en drs. Alfons Timmerhuis
Sardes Utrecht, unit Onderwijszorg/Passend Onderwijs
Correspondentie: l.greven@sardes.nl*